

Birgit Müller:

The Skeleton versus the little grey man

Conflicting cultures of Anti-nuclear protests at the Czech-Austrian border

Překlad - Část 2:

Ve stejnou dobu v dubnu roku 2003 začali čtyři rakouští protiatomoví aktivisté držet protestní hladovku před úřadem spolkového kancléřství ve Vídni, aby vyvolali tlak na rakouského kancléře nepodepsat smlouvu o přistoupení v Aténách dne 16. dubna 2003, když se česká strana nevzdá atomové energie. Rakouský kancléř však podepsal smlouvu, která byla po léta připravována, aniž by požadoval nějaké zvláštní podmínky. Protestní akce ovšem pokračovaly. 9. května nabídli členové Akčního výboru 'Stop Temelín' komisaři EU Verheugenovi, který byl právě na návštěvě ve Vídni na oslavě rozšíření EU, urnu, ve které byl lehce radioaktivní materiál. A 30. června 2003 umístili zástupci české pobočky hornorakouské platformy proti jadernému nebezpečí a Jihočeské matky 50 rolí toaletního papíru ve tvaru čísla 50 před branami Temelína, aby tím symbolizovali 50. oficiálně nahlášenou poruchu elektrárny.

Když v roce 2004 skončila stavební a testovací fáze, začala elektrárna propouštět zaměstnance, zejména nekvalifikované pracovníky z okolí Temelína, takže personál na to reagoval

Birgit Müller:

The Skeleton versus the little grey man

Conflicting cultures of Anti-nuclear protests at the Czech-Austrian border

Übersetzung - Teil 2:

Zur selben Zeit starteten im April 2003 vier österreichische Anti-Atom-Aktivisten vor dem Bundeskanzleramt in Wien einen Hungerstreik, um Druck auf den österreichischen Kanzler auszuüben, den Beitrittsvertrag in Athen am 16. April 2003 nicht zu unterschreiben, wenn von tschechischer Seite die Atomenergie nicht aufgegeben würde. Der österreichische Bundeskanzler unterschrieb jedoch den Vertrag, welcher jahrelang vorbereitet worden war, ohne irgendwelche besonderen Bedingungen zu stellen. Protestaktionen gingen allerdings weiter. Am 9. Mai boten Mitglieder des „Aktionskomitees Stop Temelín“ EU-Kommissar Verheugen, der gerade auf Wienbesuch war um die EU-Erweiterung zu feiern, eine Urne an, in der sich leicht radioaktives Material befand. Und am 30. Juni 2003 platzierten die Vertreter der tschechischen Niederlassung der Oberösterreichischen Plattform gegen Atomgefahren und die Südböhmischen Mütter 50 Toilettenpapierrollen in der Form der Ziffer 50 vor den Toren des AKWs Temelín, um damit den 50. offiziell gemeldeten Störfall des Kraftwerks zu symbolisieren.

Als die Bau- und Testphase im Jahre 2004 endete, begann das Kraftwerk Arbeiter zu entlassen, insbesondere ungeschulte Hilfsarbeiter aus der Umgebung von Temelín, sodass das Personal mit einem Arbeitsstreik darauf reagierte. Es gab bis dahin kein Endlager für abgebrannten

pracovní stávkou. Až dosud neexistovalo žádné konečné úložiště vyhořelého jaderného paliva v České republice, a tak bylo stanoviště atomové elektrárny navrženo jako potenciální mezisklad. Obyvatelé obce Temelín nechali opět kolovat podpisovou listinu, kterou byla obec vyzývána uspořádat místní referendum k této otázce. 40% občanů oprávněných volit podepsalo, ale obecní rada v roce 2005 odmítla místní referendum vyvolat.

Průběh protestů proti atomové elektrárně Temelín odhalil celý arzenál prostředků, kterými se čeští a rakouští občané pokusili požadovat zastavit rozhodnutí stavět a provozovat jadernou elektrárnu v Temelíně.

Jejich podpisové sbírky, demonstrace, blokády, jejich lobbying a mediální práce se zdají být dlouhou řadou v podstatě neúspěšných pokusů vyjádřit svůj názor. Bližší pohled na protesty však jasně ukazuje, že motivy demonstrantů nebyly v žádném případě stejné. Analýza mechanismů moci a protestu od doby státního socialismu až do současnosti ukazuje jak kontinuity, tak i změny v poměru angažovaných občanů ke státu. To také velmi jasně ukazuje důsledky otevření hranic a obtíže, na něž se občané z různých politických tradic musí připravit, pokud mají najít společný základ pro akce ke společně řešeným tématům. V případě Temelína tvořili místní obyvatelé, čeští aktivisté a rakouští demonstranti rámcem vyznačující se

Atomkraftstoff in der Tschechischen Republik, und so wurde der Standort des Atomkraftwerks als potentielles Zwischenlager vorgesehen. Wiederum begannen Einwohner der Gemeinde Temelín, eine Unterschriftenliste herumgehen zu lassen, mit welcher die Gemeinde aufgefordert wurde, ein lokales Referendum bezüglich dieser Frage zu organisieren. 40 % der wahlberechtigten Bürger hatten unterschrieben, der Gemeinderat lehnte es aber 2005 ab, ein lokales Referendum auszurufen.

Die Geschichte der Proteste gegen das AKW-Temelín enthüllte ein ganzes Arsenal an Mitteln, mit welchen tschechische und österreichische Bürger versuchten, der Entscheidung Einhalt zu gebieten, in Temelín ein Atomkraftwerk zu errichten und zu betreiben.

Ihre Unterschriftensammlungen, Demonstrationen, Blockaden, ihr Lobbying und die Medienarbeit scheinen eine lange Abfolge von im Wesentlichen erfolglosen Versuchen zu sein, ihrer Meinung Ausdruck zu verleihen. Ein näherer Blick auf die Proteste zeigt aber klar, dass die Motive der Demonstranten keineswegs dieselben waren. Eine Analyse der Mechanismen von Macht und Protest von der Zeit des Staatssozialismus bis zur Gegenwart zeigt sowohl Kontinuitäten als auch Änderungen im Verhältnis engagierter Bürger zum Staat. Das demonstrieren auch sehr deutlich die Auswirkungen der Grenzöffnung und die Schwierigkeiten, mit welchen Bürger aus unterschiedlichen politischen Traditionen fertig werden müssen, wenn sie eine gemeinsame Basis für Aktionen zu gemeinsam bearbeiteten Themen finden sollen. Im Fall von Temelín bildeten die lokale Bevölkerung, die

velmi odlišnými přístupy k atomové elektrárně. Podle Goffmana jsou rámce schémata interpretací, které dovolují skupinám a jednotlivcům události v oblasti jejich života a světa jako takového lokalizovat, vnímat, identifikovat a pojmenovávat, což jim umožňuje dávat smysl realitě a sebe sama promítat do budoucna. (Goffman, citováno v Della Porta a Diani 2006: 74).

Obyvatelé regionu kolem Temelína chtěli původně zastavit především demolici svých vesnic a zabránit svému vlastnímu přemístění. Pro ně byla atomová elektrárna ruinujícím molochem, protože její stavba vedla k fyzickému zmizení jejich vesnic a zničení harmonie krajiny jejich domova. Způsob, jakým to bylo prosazováno, odráží strukturální násilí systému centrálního plánování a lhostejnost takzvaného reálného socialismu, pokud šlo o osudy jednotlivců. Pokusy místních obyvatel dát svým požadavkům větší váhu tím, že vyzdvihnou svou zásluhu a aktivní účast na výstavbě „socialismu“ (komunismu), byly vládou jednoznačně odmítnuty: atomová elektrárna musí být postavena, protože to symbolizuje pokrok. Individuální zájmy musely ustoupit, aby se podpořily priority státu.

Po roce 1989 byla všeobecná nálada v regionu

tschechischen Aktivisten und die österreichischen Demonstranten einen durch sehr unterschiedliche Zugänge geprägten Rahmen rund um das Atomkraftwerk. Laut Goffman sind Rahmen Schemata von Interpretationen, welche Gruppen und Individuen erlauben, Ereignisse in ihrem Lebensbereich und der Welt an sich zu lokalisieren, wahrzunehmen, zu identifizieren und zu benennen, was ihnen ermöglicht, der Realität einen Sinn zu geben und sich selbst in die Zukunft zu projizieren. (Goffman, zitiert in Della Porta und Diani 2006:74)

Die Bewohner der Region rund um Temelín wollten ursprünglich vor allem den Abriss ihrer Dörfer stoppen und ihre eigene Umsiedelung verhindern. Für sie war das Atomkraftwerk ein ruinöser Moloch, weil sein Bau zum physischen Verschwinden ihrer Dörfer und zur Zerstörung der Harmonie der Landschaft ihrer Heimat führte. Die Art und Weise wie das durchgesetzt wurde, reflektierte die strukturelle Gewalt des Systems der zentralen Planung und die Indifferenz des sogenannten real existierenden Sozialismus, wenn es um Einzelschicksale ging. Die Versuche der lokalen Bevölkerung, ihren Forderungen dadurch mehr Gewicht zu verleihen, dass sie ihre individuellen Verdienste und ihre aktive Teilnahme am Aufbau des „Sozialismus“ (Kommunismus) unterstrichen, wurden von der Regierung unmissverständlich zurückgewiesen: das Atomkraftwerk musste gebaut werden, weil es den Fortschritt symbolisiere. Individuelle Interessen hätten zurückzutreten, um die Prioritäten des Staates zu unterstützen.

Nach 1989 war die generelle Stimmung in der Region rund um Temelín

kolem Temelín jiná, že „oni“ – ti u moci, v administrativě, ve vládě a průmyslu – neslyší na potřeby lidí. A pokud na ně slyší, tak si přece dělají, co chtějí. Místní obyvatelé tím v rámci své konfrontace zažívali pokračující bezmocnost ohledně své situace, kterou stále pocítovali jako nespravedlivou. Na rozdíl od ochránců životního prostředí ale obyvatelstvo v regionu neodmítalo atomovou elektrárnu jako takovou, nýbrž státní moc, která pronikala do jejich života, nejprve tím, že fyzicky zničila jejich okolí a potom tím, že byly nařízeny bezpečnostní opatření, výstražné systémy a havarijní cvičení, což všechno bylo v rozporu s tvrzeními o údajné bezpečnosti jaderné elektrárny.

České skupiny ochránců životního prostředí, které byly založeny krátce před sametovou revolucí nebo po sametové revoluci (Hnutí Duha, Děti Země, Jihočeské matky), zahájily velkolepé akce, kterým se sice dostalo hodně mediální pozornosti, ale měly málo vztahu k naléhání místních obyvatel; neboť těmto lidem šlo v první řadě o to, aby jejich vesnice zůstaly neporušeny.

České skupiny ochránců životního prostředí chtěly nasměrovat povědomí širší skupiny obyvatelstva ve své zemi k tomu, že jaderná energie přináší dlouhodobé problémy. Chtěly upozornit na to, že existují jiné možné zdroje energie a že heslo dne zní šetřit energii nebo

neuerlich, dass „sie“ – jene an der Macht, in Verwaltung, Regierung und Industrie – nicht auf die Bedürfnisse der Menschen hören würden. Und falls sie auf sie hörten, so würden sie doch tun, was sie wollten. Die lokale Bevölkerung erlebte und „rahmte“ ihre Auseinandersetzung somit innerhalb einer fortgesetzten Machtlosigkeit, angesichts einer Situation, die nach wie vor als ungerecht empfunden wurde. Anders als die Umweltschützer, lehnte die Bevölkerung in der Region aber nicht die Atomkraft als solche ab, sondern die Staatsmacht, welche in ihr Leben eingedrungen war, zuerst indem sie ihre Nachbarschaft physisch zerstörte und danach dadurch, dass Sicherheitsmaßnahmen, Warnsysteme und Notfallübungen vorgeschrieben wurden, was ja alles im Widerspruch zu den Behauptungen der angeblichen Sicherheit der Atomkraft stand.

Die tschechischen Umweltgruppen, die kurz vor oder nach der Samtrevolution gegründet worden waren (Hnutí Duha, Děti Země, die Südböhmischen Mütter) initiierten spektakuläre Aktionen, die zwar viel Medienaufmerksamkeit bekamen, aber wenig Bezug zum Anliegen lokaler Einwohner hatten; denn diesen Leuten ging es in erster Linie darum, dass ihre Dörfer unversehrt blieben.

Die tschechischen Umweltgruppen wollten das Bewusstsein einer breiteren Bevölkerungsgruppe in ihrem Land darauf lenken, dass Atomenergie Langzeitprobleme schafft. Man wollte darauf hinweisen, dass es andere mögliche Energiequellen gebe und dass das Gebot der Stunde darin bestehe, Energie zu sparen oder effizienter zu nutzen.

Im Grunde richteten die Umweltgruppen diese Botschaft vor allem an die Regierung mit dem Ziel, deren

efektivněji využívat. Skupiny ochránců životního prostředí v podstatě směřovaly toto poselství především na vládu s cílem ovlivnit jejich informační a energetickou politiku a politiku životního prostředí. Proto musely být jejich akce odpovídajícím způsobem velkolepé: na jedné straně se o ně měla zajímat média, na druhé straně neměli být místní obyvatelé – které chtěly přesvědčit – vystrašeni.

Pro rakouské skupiny ochránců životního prostředí vypadala situace zcela jinak. Všechny strany oficiálně podporovaly protiatomovou politiku. Od referenda v roce 1978 v Zwentendorfu se upustilo od využívání jaderné energie. Nyní se země cítila ohrožena sousedy, kteří stále sázeli na jadernou energii. Zejména havárie reaktoru v Černobyli přispěla k tomu, že rakouská veřejnost reagovala na nebezpečí jaderného záření extrémně citlivě. Protiatomové nestátní organizace shledávaly z tohoto důvodu ve vlastní zemi širokou základnu popularity, jakož i finanční a logistickou podporu vlády. Tyto rakouské skupiny ochránců životního prostředí se pokusily ovlivnit politická rozhodnutí v České republice. Zjistily však, že tato jsou mimo jejich přímé sféry vlivu, neboť bylo potřeba nejen dokázat oprávněnost vlastních protestů, nýbrž je vyjádřit stejně pozitivně vnímatelním způsobem pro rakouskou i českou veřejnost.

Informations- Energie- und Umweltpolitik zu beeinflussen. Darum mussten ihre Aktionen entsprechend spektakulär sein: einerseits sollten sich die Medien dafür interessieren, andererseits sollten die lokalen Bewohner – die man ja überzeugen wollte – nicht verschreckt werden.

Für die österreichischen Umweltgruppen sah die Lage ganz anders aus. Alle Parteien unterstützten offiziell die Antiatomkraft-Politik. Seit dem Referendum 1978 in Zwentendorf hatte man auf den Gebrauch von Kernkraft verzichtet. Nun fühlte sich das Land von Nachbarn bedroht, die weiterhin auf Kernkraft setzten. Vor allem trug der Reaktorunfall von Chernobyl dazu bei, dass die österreichische Öffentlichkeit auf die Gefahren nuklearer Verstrahlung extrem empfindlich reagierte. Antiatomkraft-NGO's fanden aus diesem Grunde im eigenen Land eine breite Basis von Popularität sowie die finanzielle und logistische Unterstützung der Regierung. Diese österreichischen Umweltgruppen versuchten, Einfluss auf die politischen Entscheidungen innerhalb der Tschechischen Republik zu nehmen. Sie stellten jedoch fest, dass diese außerhalb ihres direkten Einflussbereiches lagen - denn man hatte nicht nur die Berechtigung eigener Proteste unter Beweis zu stellen, sondern musste diese Proteste auch auf eine für die österreichische und tschechische Öffentlichkeit gleichermaßen positiv wahrnehmbare Weise zum Ausdruck bringen.

Jak vnímají rakouští a čeští aktivisté jaderný problém

„Na počátku 90. let k nám přišla ekologická skupina „Greenpeace Rakousko“. Všude nalepili samolepky a vyvěsili barevné plakáty se slovy: ‚Zastavte Temelín!‘ – ‚Temelín je smrtící!‘, ‚Zastavte Černobyl‘ atd. To mělo neuvěřitelně negativní dopad na české obyvatelstvo, které s tím nebylo žádným způsobem srozuměno. Navíc byla chyba v pravopisu českých slov. Jazyk byl přijímán jako přicházející z vnějšku, jako necitlivý, neodpovídající způsobu, jakým spolu Češi komunikují. Spočívalo to hlavně v chybném použití jazyka.“

(Rozhovor Hnutí Duha, 11. března 2004)

„Společné jednání bude možné v bodě, v němž budou integrována poselství, která chtějí něco rozhybat; a sice integrována do vnímání a interpretace reality, která se skládá z částí veřejného mínění. Tyto části by jinak zůstaly oddělené.“ (Della Porta a Diani 2006: 83).

Čeští odpůrci atomové energie poukázali na to, že dvěma největšími problémy společných kampaní s rakouskými aktivisty bylo za prvé jejich vnímání bezprostřední jaderné hrozby. Za druhé to byla absence jakékoliv citlivosti vůči národní hrdosti Čechů na jejich výdobytky.

Wie österreichische und tschechische Aktivisten das Nuklearproblem empfinden

„Anfang der 90-er Jahre kam die Umweltgruppe ‚Greenpeace Österreich‘ zu uns. Sie klebten überall Stickers an und hängten bunte Plakate auf mit den Worten: ‚Stoppt Temelin!‘ – ‚Temelin ist tödlich!‘ ‚Stoppt Tschernobyl!‘ usw. Das hatte einen unglaublich negativen Einfluss auf die tschechische Bevölkerung, die damit in keiner Weise einverstanden war. Zudem gab es Fehler in der Schreibweise tschechischer Wörter. Man empfand die Sprache als von außen her kommend, als unsensibel, nicht der Art entsprechend, wie Tschechen miteinander kommunizieren. Das lag vor allem am fehlerhaften Sprachgebrauch.“

(Interview Hnutí Duha, 11. März 2004)

„Gemeinsames Handeln wird möglich an dem Punkt, an dem Botschaften, die etwas in Gang setzen wollen, integriert werden; und zwar integriert in die Wahrnehmung und Interpretation von Wirklichkeit, die sich aus Teilen der öffentlichen Meinung zusammensetzt. Diese Teile würden ansonsten voneinander getrennt bleiben.“ (Della Porta und Diani 2006:83).

Tschechische Atomkraftgegner wiesen darauf hin, dass die zwei größten Probleme von gemeinsamen Kampagnen mit österreichischen Aktivisten erstens deren Wahrnehmung einer unmittelbaren nuklearen Bedrohung war. Zweitens war es das Fehlen jeglicher Sensibilität gegenüber dem Nationalstolz der Tschechen auf

Čeští aktivisté stáli před dvojitým problémem: na jedné straně museli zbourat most mezi mantinely veřejného mínění uvnitř vlastního obyvatelstva a na druhé straně se museli vypořádat s historickými vzpomínkami, předsudky a celým základním stanoviskem svého rakouského protějšku. Sítě aktivistů v obou zemích pochopily, že jaderná energie je příliš nebezpečná, než aby byla tolerována, a že je třeba chopit se bezpečnostních opatření. Nevyhodnotily ale stejně bezprostřednost tohoto nebezpečí, svobody a omezení současné politické situace – a tím pravděpodobnost, že by jejich akce vedly stejným způsobem k úspěchu. Jinými slovy: jejich hodnoty byly v souladu, ale ne jejich interpretační prostředky. (Della Porta a Diani 2006: 67)

Rakouští aktivisté viděli jaderné záření jako bezprostřední smrtelné nebezpečí a byli přesvědčeni o tom, že Češi toto nebezpečí odhadují nesprávně. Byli toho názoru, že je zde třeba provést osvětovou práci, aby bylo dosaženo správného vnímání situace. Čeští aktivisté naopak kritizovali materiál, který Rakušané používali v jejich zemi, aby vzdělávali veřejnost. Vytýkali, že to škodí jejich vlastním kampaním, protože to příliš zdůrazňuje smrtící potenciál nebezpečí a protože jsou používány agresivní barvy a symboly.

Toto pozorování mě inspirovalo systematicky

ihre Errungenschaften. Die tschechischen Aktivisten standen vor einem doppelten Problem: sie mussten einerseits eine Brücke schlagen zwischen dem Rahmen der öffentlichen Meinung innerhalb der eigenen Bevölkerung, und andererseits mussten sie mit den historischen Erinnerungen, Vorurteilen und der ganzen Grundeinstellung ihres österreichischen Gegenübers klarkommen. Die Aktivistennetzwerke in beiden Ländern begriffen, dass die Atomenergie zu gefährlich war, um toleriert zu werden, und dass Vorsichtsmaßnahmen ergriffen werden mussten. Aber sie bewerteten die Unmittelbarkeit dieser Gefahr nicht gleich, die Freiheiten und Beschränkungen der jeweiligen politischen Lage – und damit die Wahrscheinlichkeit, dass ihre Aktionen auf die gleiche Art und Weise zum Erfolg führen würden. In anderen Worten: ihre Werte stimmten miteinander überein, aber nicht ihre Interpretationsmittel. (Della Porta und Diani 2006:67)

Österreichische Aktivisten sahen nukleare Verstrahlung als unmittelbare Todesgefahr an und waren davon überzeugt, dass die Tschechen diese Gefahr falsch einschätzten. Sie waren der Meinung, man müsse hier Aufklärungsarbeit leisten, um eine richtige Wahrnehmung der Lage herbeizuführen. Die tschechischen Aktivisten hingegen kritisierten das Material, das die Österreicher in ihrem Land benutzten, um die Öffentlichkeit zu erziehen'. Sie bemängelten, dass es ihren eigenen Kampagnen schade, weil es das tödliche Gefahrenpotential überbetone, und weil aggressive Farben und Symbole verwendet würden.

Diese Beobachtung spornte mich an, systematisch alles Material

shromážďovat všechny materiál rakouských a českých kampaní a dotazovat se českých aktivistů, co si o tom mysleli. Prohlédl jsem si velkolepou sbírku politických protiatomových karikatur, plakátů a letáků, které pocházely z „Centra energie České Budějovice“. Tam mi aktivisté ukázali materiál, který přijímali jako typicky zahraniční, takřkajíc do češtiny přejetý materiál, o němž si Rakušané mysleli, že ho Češi použijí pro demonstrace.

Aktivisté mi vyprávěli o prvních odpůrcích, kteří protestovali proti výstavbě atomové elektrárny v Temelíně. Mávali plakáty v zářivých barvách, na kterých byl Temelín srovnáván s Černobylem. To českou veřejnost hluboce šokovalo a rozzlobilo. Jeden oficiální odpůrce atomové elektrárny hornorakouské vlády, který původně pochází z Česka, mi vysvětlil, že jeho krajané jsou velmi hrdí na své technické dovednosti a že byli dokonce přesvědčeni o převaze nad Rusy.

„Myslím si, že v České republice lze najít klíč k pochopení této debaty spíše v ekonomické oblasti a méně v otázkách všeobecné bezpečnosti. To spočívá v tom, že v Česku je postoj k technologiím zcela jiný než v Rakousku. Ptát se na veřejnou bezpečnost je bohužel často vnímáno jako útok na vlastní kompetenci a technické schopnosti. To potom vede k verbální protiútokům.

österreichischer und tschechischer Kampagnen zu sammeln und tschechische Aktivisten zu befragen, was sie darüber dachten. Ich schaute mir die großartige Sammlung politischer Antiatomkraft-Cartoons, Plakate und Flugblätter an, die aus dem ‚Centrum Energie České Budějovice‘ kamen. Dort zeigten mir die Aktivisten Material, das sie als typisch ausländisch empfanden, sozusagen ins Tschechische übertragenes Material, von dem die Österreicher meinten, Tschechen würden es für Demonstrationen verwenden.

Die Aktivisten erzählten mir von den ersten Gegnern, die gegen den Bau des AKW in Temelín protestiert hatten. Sie hatten Plakate in leuchtenden Farben geschwungen, auf denen Temelin mit Tschernobyl verglichen wurde. Das hatte die tschechische Öffentlichkeit zutiefst geschockt und verärgert. Ein offizieller AKW Gegner der oberösterreichischen Regierung, der ursprünglich aus Tschechien stammt, erklärte mir, dass seine Landsleute sehr stolz auf ihre technischen Fähigkeiten seien, und überzeugt wären, sogar den Russen überlegen zu sein.

„Ich glaube, dass in der Tschechischen Republik der Schlüssel zum Verständnis dieser Debatte sich eher im Wirtschaftsbereich und weniger in Fragen nach der allgemeinen Sicherheit finden lässt. Das liegt daran, dass in Tschechien die Einstellung gegenüber Technologien völlig anders ist als in Österreich. Öffentliche Sicherheit zu hinterfragen wird leider oft als Angriff auf die eigene Kompetenz und technische Fähigkeiten angesehen. Das führt dann zu verbalen Gegenangriffen.

Český průmysl jde ještě v tradici monarchie a potom první Československé republiky, ve které hrál průmysl důležitou roli. A proto patří technologie zcela přirozeně k české národní identitě“.

(Koordinátor proti atomovým elektrárnám, rozhovor v Horním Rakousku, 16. dubna 2004).

Tato pýcha na technické vymoženosti ale neznamena, že využití technologie nebo její nasazení ve výrobních procesech bylo přijímáno nekriticky. Čeští odpůrci atomové elektrárny se patrně neptali na technické dovednosti svých inženýrů. Co ale kritizovali: vliv průmyslového komplexu, který spojil ekonomickou a politickou moc proti zájmům spotřebitelů a občanů.

Karikatura od Vladimíra Jiráka, kterou použili čeští aktivisté v 90. letech, zdůrazňuje tuto formu české kritiky:

Text obrázku říká: „Mohli bychom udělat měsíční krajinu z celé země, pokud bychom zlepšili náš pracovní plán!“

Abych prozkoumal tuto politickou karikaturu, podnikl jsem 4 metodické kroky, které doporučuje Morris. Zeptal jsem se (1), jak karikatura etabluje svůj zdroj vědění jako

Die tschechische Industrie steht noch in der Tradition der Monarchie, danach der ersten Tschechoslowakischen Republik, in der die Industrie eine wichtige Rolle spielte. Und darum gehört Technologie ganz natürlicherweise zur tschechischen nationalen Identität“ .

(Antiatomkraft-Koordinator, Interview in Oberösterreich, 16. April 2004).

Dieser Stolz auf technische Errungenschaften hieß aber nicht, dass der Gebrauch von Technologie oder deren Umsetzung in Produktionsvorgängen kritiklos hingenommen wurde. Tschechische Atomkraftgegner haben vielleicht nicht die technischen Fähigkeiten ihrer Ingenieure hinterfragt. Was sie aber kritisierten: den Einfluss eines Industriekomplexes, der die wirtschaftliche und politische Macht gegen Konsumenten- und Bürgerinteressen auf sich vereinte.

Ein Cartoon von Vladimir Jiraneck, der von tschechischen Aktivisten in den 90-Jahren benützt wurde, unterstreicht diese Form tschechischer Kritik:

Der Bildtext sagt: „Wir könnten eine Mondlandschaft aus dem ganzen Land machen, wenn wir unseren Arbeitsplan verbessern würden!“

Um diesen politischen Cartoon zu untersuchen, habe ich die 4 methodischen Schritte unternommen, die Morris empfiehlt. Ich fragte (1) wie der Cartoon seine Wissensquelle als

spolehlivý, a tím další ‚prvky‘ jako problematické; (2) jaký specifický rámec vytváří, aby vzbudila zájem, a jaké směrnice stanovuje, (3) na jakých hodnotách tyto směrnice spočívají a (4) jak karikatura probouzí přání jednat.

Toho dosahuje tím, že své poselství přivede do souladu s konkrétními zkušenostmi obyvatelstva. (Morris 1993: 199-202).

‚Dalším prvkem‘ v této karikatuře jsou tři malí šediví muži – technokraté s úzkým a účelově orientovaným náhledem na svět. Nejsou to vysloveně ani kapitalističtí, ani socialističtí muži středního věku, plešatí, obrýlení a v kabátech. Dívají se na kouřící chladicí věže jaderné elektrárny v pozadí. Tím představují zcela absurdní cíl lépe organizovat kolektivní práci, aby celou svou zemi přeměnili v měsíční krajinu.

Výpověď textu obrázku se pochopí v kontextu postsocialismu. Lépe organizovaná práce byla jedním z hlavních problémů v reálném socialismu. Avšak cíle, které toto ‚zlepšení‘ sledovalo, se bezpodmínečně neshodovaly s přáními a hodnotami spotřebitelů a nebyly šetrné k životnímu prostředí. Hospodářská politika socialistické (komunistické) vlády vedla k ekologickým katastrofám – tak jako v severních Čechách, v oblasti, kde se těží hnědé uhlí. Tato oblast se postupně změnila v ‚měsíční

zuverlässig und damit andere ‚Elemente‘ als problematisch etabliert; (2) welchen spezifischen Rahmen er schafft, um Interesse zu wecken, und welche Richtlinien er vorgibt; (3) auf welchen Werten diese Richtlinien basieren und (4) wie der Cartoon den Wunsch weckt, zu handeln.

Das erreicht er, indem er seine Botschaft mit den konkreten Erfahrungen der Bevölkerung in Übereinstimmung bringt. (Morris 1993: 199-202).

Das ‚andere Element‘ in diesem Cartoon sind die drei kleinen grauen Männer – Technokraten mit einer engen und zweckorientierten Weltanschauung. Weder ausgesprochen kapitalistisch noch sozialistisch sind sie Männer mittleren Alters, kahlköpfig, bebrillt und Mantelträger. Sie blicken auf die rauchenden Kühltürme eines Kraftwerkes im Hintergrund. Damit stellen sie das gänzlich absurde Ziel dar, kollektive Arbeit besser zu organisieren, um ihr ganzes Land in eine Mondlandschaft zu verwandeln.

Diese Aussage des Bildtextes versteht man im Kontext des Post-Sozialismus. Besser organisierte Arbeit war eines der zentralen Probleme im real existierenden Sozialismus. Die Ziele jedoch, die diese ‚Verbesserung‘ verfolgte, stimmten nicht unbedingt mit den Wünschen und Werten der Konsumenten überein, und sie waren auch nicht umweltfreundlich. Die Wirtschaftspolitik der sozialistischen (kommunistischen) Regierung führte zu Umweltkatastrophen – so wie in Nordböhmen, in einem Gebiet, wo Braunkohle abgebaut wird. Diese Gegend verwandelte sich nach und nach in eine ‚Mondlandschaft‘. Der Cartoon besagt, dass eine solche Politik im

krajinu'. Karikatura říká, že se v takové politice v postsocialismu snadno pokračovalo. Ekologicky uvědomělí občané, kteří vyrůstali v reálném socialismu – to znamená, čtenářstvo, které taková karikatura osloví – chápou souvislost a mají ‚kulturní pochopení‘ (Greenberg 2002), aby se cítili být osloveni absurditou karikatury.

Skupina disidentů využívala absurditu a také jiné formy socialistického surrealismu jako prostředek pro boj a jako formu znázornění potlačované nespokojenosti. Karikatura je založena na hodnotovém systému, který považuje vytvoření a udržení životaschopného životního prostředí za nezbytné. Na druhou stranu dává v potaz cíle, o které se průmysl a státní byrokracie zasazují. Popírá, že má zvyšující se hospodářská produktivita v postsocialismu nejvyšší prioritu.

Karikatura také probouzí přání něco udělat proti těm ‚bláznivým malým šedivým mužům‘, proti jejich vidění světa a jejich vlivu na něj.

V roce 1980 se aktivizovaly české občanské skupiny ochrany životního prostředí, aby protestovaly proti socialistickému systému a za svobodnou demokracii. V 90. letech byly opatrné v jednání s velkými podniky, které byly spoluzodpovědné za ničení životního prostředí. (Jehlička, Sarre a Podoba 2002: 17)

Postsozialismus ohne weiteres fortgeführt wurde. Umweltbewusste Bürger, die im real existierenden Sozialismus aufwuchsen – das heißt, die Leserschaft, die ein solcher Cartoon anspricht – verstehen den Zusammenhang und haben das ‚kulturelle Verständnis‘, (Greenberg 2002) um sich von der Absurdität des Cartoons angesprochen zu fühlen.

Die Gruppe der Dissidenten hatte das Absurde und auch andere Formen des sozialistischen Surrealismus als Mittel für den Kampf, und als Darstellungsform unterdrückter Unzufriedenheit genutzt. Der Cartoon basiert auf einem Wertesystem, das die Erschaffung und den Erhalt einer lebensfähigen Umwelt für notwendig hält. Andererseits stellt er die Ziele in Frage, für die sich Industrie und staatliche Bürokratien einsetzen. Er bestreitet, dass eine zunehmende ökonomische Produktivität im Post-Sozialismus oberste Priorität hat.

Der Cartoon weckt auch den Wunsch, gegen die ‚verrückten kleinen grauen Männer‘, ihre Vision der Welt und ihren Einfluss auf sie etwas zu tun.

1980 hatten sich tschechische Bürgergruppen für die Umwelt eingesetzt, um gegen das sozialistische System und für eine freie Demokratie zu protestieren. In den 90-er Jahren waren sie vorsichtig im Umgang mit Großunternehmen, die für die Zerstörung der Umwelt mitverantwortlich waren. (Jehlička, Sarre und Podoba 2002:17)

Přesto se atomová elektrárna v Temelíně – stavěná státním energetickým závodem ČEZ – jevila jako pozůstatek ze starých politických struktur a jejich zneužití ekonomické a byrokratické moci. Toto zneužití vzniklo tím, že se obě oblasti spojily za společným účelem.

Rakouští čtenáři neshledávají tuto karikaturu snad vůbec jako přesvědčivou nebo také jako vtipnou. Bergson k tomu poznamenal: „Abychom pochopili, proč se lidé smějí, je třeba přenést se do přirozeného prostředí, do společnosti. Především musíme zjistit přínos, který smích má, neboť tento může být jen sociální“. (Bergson, citováno z Romanienko 2011, 136).

Ve srovnání s tím byly karikaturní obrazy rakouských aktivistů mnohem dramatičtější. Používaly téměř vždy symboly smrti, jako například lebky, kostry, hroby a kříže. (Dejanović a Liebhartsgasse 1999)

Jedna karikatura byla titulkována větou „Díky Bohu! Už jsem si myslel, že nemáme žádný proud!“. Představuje toho „druhého“ jako bláznivou kostru, která sice byla zabita atomovým výbuchem, ale přesto si stále láme hlavu tématem elektřina. Ačkoliv ta slova tvoří absurdní výrok podobně jako ty v české karikatuře, nemá kostra na rozdíl od malých šedivých mužů příslušnost k žádné sociální

Dennoch schien das Atomkraftwerk in Temelin – vom staatlichen Elektrizitätswerk ČEZ gebaut – wie ein Überbleibsel aus alten politischen Strukturen und deren Missbrauch wirtschaftlicher und bürokratischer Gewalt. Dieser Missbrauch entstand dadurch, dass beide Bereiche sich zu einem gemeinsamen Zweck verbanden.

Die österreichischen Leser finden diesen Cartoon vielleicht überhaupt nicht aussagekräftig oder auch witzig. Bergson bemerkte dazu: „Um zu verstehen, warum gelacht wird, muss man sich in die natürliche Umgebung hineinversetzen, in die Gesellschaft. Vor allem müssen wir den Nutzen ermitteln, den das Lachen hat, denn dieser kann nur ein sozialer sein“. (Bergson, aus Romanienko 2007 136 zitiert).

Im Vergleich dazu waren die Cartoon-Bilder der österreichischen Aktivisten weitaus dramatischer. Sie benutzten fast immer Todessymbole wie zum Beispiel Totenschädel, Skelette, Gräber und Kreuze. (Dejanovic und Liebhart 1999)

Ein Cartoon wurde mit dem Satz „Gottseidank! Ich dachte schon, wir haben keinen Strom mehr!“ unvertitelt. Es stellt den ‚Anderen‘ als verrücktes Skelett dar, das zwar durch eine Atomexplosion getötet wurde, sich aber immer noch um das Thema Elektrizität Gedanken macht. Obwohl die Worte eine ähnlich absurde Aussage wie diejenigen im tschechischen Cartoon machen, besitzt das Skelett im Gegensatz zu den kleinen grauen Männchen keine Zugehörigkeit zu einer sozialen Gruppe.

skupině.

Mohla by reprezentovat občany nebo také spotřebitele, kteří věří ve sdělení vytvořené vládou a ekonomikou nebo kteří se s ním dokonce ztotožnili: že je totiž třeba více energie a že tato energie musí být zajištěna stavbou nových atomových elektráren, nebo by mohla také představovat jednoho z nositelů rozhodnutí. Karikatura podává rámeček společnosti, která se dostala mimo kontrolu. V ní má nejvyšší prioritu zvýšení spotřeby energie bez ohledu na možné smrtelné následky.

Čtenáři je ponecháno, aby identifikoval absurdní šílenství karikaturní kostry a její sdělení spojil s těmi zástupci atomového průmyslu, kteří tvrdí: „Je potřeba více energie, ať to stojí, co chce!“

Myšlenka orientovaná na hodnoty, které tato karikatura představuje, je vágní a trochu zevšeobecnující: říká, že život je důležitější než spotřeba energie.

Jen obtížně lze v této karikatuře určit konkrétní pokyn pro jednání; spíše emocionální výbuch. „Zastavte to šílenství, než bude příliš pozdě!“ – Což znamená, že extrémní nebezpečí žádá extrémní jednání.

Právě toto vnímání krajního nebezpečí a impuls muset proti tomu udělat něco drastického,

Es könnte die Bürger oder auch Konsumenten repräsentieren, die an eine von Regierung und Wirtschaft entwickelte Geschichte glauben oder sie sogar verinnerlicht haben: dass nämlich mehr Energie nötig ist, und dass diese Energie durch den Bau neuer Atomkraftwerke sichergestellt werden muss, oder es könnte auch einen dieser Entscheidungsträger darstellen. Der Cartoon liefert den Rahmen für eine Gesellschaft, die außer Kontrolle geraten ist. In ihr hat die Zunahme an Energieverbrauch oberste Priorität, ohne Rücksicht auf die möglicherweise tödlichen Konsequenzen.

Es bleibt dem Leser überlassen, das Cartoon-Skelett absurden Wahnsinn zu identifizieren und seine Aussage mit derjenigen der Atomindustrievertreter in Verbindung zu bringen, die behaupten: „Mehr Energie ist nötig, koste es, was es wolle!“

Die wertorientierte Idee, die dieser Cartoon darstellt, ist vage und etwas verallgemeinernd: sie besagt, dass Leben wichtiger ist als Energieverbrauch.

Man kann nur schwer einen konkreten Handlungshinweis in diesem Cartoon erkennen; eher einen Gefühlsausbruch. „Stoppt den Wahnsinn bevor es zu spät ist!“ – Was heißen will, dass extreme Gefahr extremes Handeln fordert.

Genau diese Wahrnehmung äußerster Gefahr und den Impuls, etwas

rakouští a čeští aktivisté zřejmě nesdílejí.

Čeští aktivisté a obyvatelstvo byli překvapeni, jak Rakušané využili symboly smrti. Ani nejangažovanější čeští odpůrci atomové elektrárny necítily onen bezprostřední strach, jímž byli Rakušané poháněni.

Ulrich Beck (1986: 40) poukázal na to, že míra, naléhavost a sama existenci rizik jsou závislé na různých hodnotách a zájmech. „Na rozdíl od hmatatelného bohatství mají rizika sama o sobě něco neskutečného. Jsou v jistém smyslu zároveň skutečná a neskutečná ... Na jednu stranu jsou nebezpečí a mnohé, co je ničeno, zcela reálná ... Na druhou stranu spočívá současný vliv, který argumentuje riziky pro náš společenský život, ve strachu z možných nebezpečí v budoucnosti“ (Beck 1986: 44).

Beck tvrdí, že v naší společnosti, orientované na riziko, ztrácí minulost svou moc rozhodovat o současnosti, a tím vytváří prostor pro budoucnost. Budoucnost nastupuje na její místo jako něco neexistujícího, něco fiktivního a konstruovaného, jako „příčina“ současných zkušeností a jednání (Beck 1986: 44).

Nicméně projekcemi do budoucna jsou jen některé z příčin zkušeností a činností v současnosti. To lze vidět porovnáním způsobu, jak Češi a Rakušané vnímají jaderná nebezpečí

Drastisches dagegen tun zu müssen, teilen die österreichischen und tschechischen Aktivisten anscheinend nicht.

Tschechische Aktivisten und die Bevölkerung waren überrascht, wie Österreicher Gebrauch von Todessymbolen machten. Nicht einmal der engagierteste tschechische Atomkraftgegner empfand jene unmittelbare Angst, von der die Österreicher getrieben waren.

Ulrich Beck (1986:40) wies darauf hin, dass das Ausmaß, die Dringlichkeit und selbst die Existenz eines Risikos von vielerlei Werten und Interessen abhängig seien.

„Im Gegensatz zu greifbarem Reichtum haben Risiken etwas Unwirkliches an sich. Sie sind in gewisser Weise gleichzeitig wirklich und unwirklich ... Einerseits sind die Gefahren und vieles, was zerstört wird, ganz real ... Andererseits liegt der gegenwärtige Einfluss, den das Risikoargument auf unser soziales Leben ausübt, in einer in die Zukunft projizierten Angst vor möglichen Gefahren“ (Beck 1986:44).

Beck behauptet, dass in unserer risikoorientierten Gesellschaft die Vergangenheit ihre Macht verliert, über die Gegenwart zu bestimmen und somit Raum für die Zukunft schafft. Die Zukunft tritt an ihre Stelle als etwas nicht existentes, etwas fiktives und konstruiertes, eine „Ursache“ gegenwärtiger Erfahrungen und Handlungen (Beck 1986:44).

Dennoch sind Projektionen in die Zukunft nur einige der Ursachen von Erfahrungen und Handlungen in der Gegenwart. Dies wird ersichtlich durch

a rizika. V minulosti lze najít všechnu sílu pocitů rakouských a českých aktivistů ohledně současného nebezpečí, a co je proti němu potřeba dělat.

Rozdílné politické prostory byly dříve odděleny téměř nepřekonatelnou hranicí, která probíhala mezi socialistickými a kapitalistickými bloky.

Tato hranice vytvořila různorodé zkušenosti s radioaktivním mrakem, který se táhl nad oběma zeměmi.

Tyto rozdílné politické prostory dovozovaly určité způsoby jednání a dokonce je podněcovaly, zatímco jiné zakazovaly a potlačovaly. Tím vznikl repertoár akcí, k němuž se angažovaní občané uchýlili a který viděli jako jediné správné jednání vůči státu. V tomto případě humor karikatur nedopomohl vyzdvihnout významové souvislosti, vyjádřit slovně a efektivněji vytvořit komunikaci mezi rakouskými a českými aktivisty a veřejností, protože se nevztahoval k významům, které již byly součástí české kultury a historického repertoáru (Olsen 2007: 25).

Zároveň jsou zvláštní ‚pohraniční krajiny‘ (van Houtum 1999:329) mezi Rakouskem a Českou republikou výsledkem mnoha kulturních, ekonomických a politických vzájemných působení a prostorových procesů, které v

den Vergleich der Art, wie Tschechen und Österreicher atomare Gefahren und Risiken wahrnehmen. In der Vergangenheit findet sich alle Macht der Gefühle österreichischer und tschechischer Aktivisten angesichts dieser gegenwärtigen Gefahr, und was dagegen zu tun sei.

Die unterschiedlichen politischen Räume waren früher von einer beinahe unüberwindbaren Grenze getrennt, die zwischen den sozialistischen und den kapitalistischen Blöcken verlief.

Diese Grenze schuf verschiedenartige Erfahrungen einer radioaktiven Wolke, die über beide Länder zog.

Diese unterschiedlichen politischen Räume erlaubten gewisse Handlungsweisen und ermutigten sie sogar, während sie andere verboten und unterdrückten. Dadurch entstand ein Repertoire von Aktionen, auf das engagierte Bürger zurückgriffen und das sie als einzig richtiges Verhalten dem Staat gegenüber ansahen. In diesem Fall half der Humor der Cartoons nicht dabei, Bedeutungszusammenhänge hervorzuheben, in Worte zu fassen und die Kommunikation zwischen österreichischen und tschechischen Aktivisten und der Öffentlichkeit effizienter zu gestalten, weil er sich nicht auf Bedeutungen bezog, die bereits Teil der tschechischen Kultur und des historischen Repertoires waren (Olsen 2007:25).

Zugleich sind die besonderen ‚Grenzlandschaften‘ (van Houtum 1999:329) zwischen Österreich und der Tschechischen Republik das Ergebnis einer Vielzahl kultureller, ökonomischer und politischer Wechselwirkungen und räumlichen Prozesse, die in der

minulosti neexistovaly.

„Duchovní hranice“, které dnes Rakousko a Česko zažívají, jsou následky politických hranic v minulosti.

Různé formy aktivismu

Hlasité, násilné a emocionálně nabitě akce nebyly u české veřejnosti dobře přijímány. Opakovaně uváděným negativním příkladem bylo, že se zahraniční odpůrci atomové elektrárny uvazují na řetěz u bran staveniště Temelína. Český jazyk vytváří sémantický rozdíl mezi pocity a emocemi. V hovorovém jazyce je „pocit“ neutrální, zatímco „emoce“ má negativní podtón (Holý 1996: 181).

Evokuje nevhodný, nepřiměřený projev pocitů, nevhodný ve smyslu nepřiměřených prostředků. Především v politické rétorice odsuzují politici, komentátoři, ale i průměrný občan dotýkání se emocí ze strany extremistů. Vidí to jako nezodpovědné a vyhodnocují „emocionální řešení a odpovědi na komplexní otázky“ negativně (Holý 1996: 182).

Po „sametové revoluci“ rakouští aktivisté viděli, že přišla možnost intervenovat v sousední zemi, která byla v pohledu na jaderné nebezpečí

Vergangenheit nicht existierten.

Die geistigen Grenzen, die Österreich und Tschechien heutzutage erleben, sind die Folgen politischer Grenzen in der Vergangenheit.

Unterschiedliche Formen von Aktivismus

Laute, gewalttätige und emotional aufgeladene Aktionen wurden in der tschechischen Öffentlichkeit nicht gut aufgenommen. Ein immer wieder angeführtes Negativ-Beispiel war das Anketten ausländischer Atomkraftgegner an die Tore der Baustelle von Temelín. Die tschechische Sprache macht eine semantische Unterscheidung zwischen Gefühlen und Emotionen. In der Umgangssprache ist das Gefühl (city) wertfrei, während „Emotion“ (emoce) einen negativen Beiklang hat (Holy 1996:181).

Es evoziert einen unpassenden, unangemessenen Ausdruck von Gefühlen, unpassend im Sinne von unangemessenen Mitteln ... Vor allem in politischer Rhetorik verurteilen Politiker, Kommentatoren, aber auch der Durchschnittsbürger ... das Anrühren von Emotionen durch Extremisten. Sie sehen dies als verantwortungslos und bewerten „emotionale Lösungen und Antworten auf komplexe Fragen“ negativ (Holy 1996:182).

Nach der „Samtrevolution“ sahen die österreichischen Aktivisten die Gelegenheit gekommen, in einem

pasivní. Cítili se bezprostředně ohroženi, chtěli proti tomu něco udělat a postupovali při tom s misionářským nadšením. Chtěli Čechům ukázat, jak se organizuje hnutí za občanská práva.

Většina českých nevládních organizací podílejících se na protijaderných akcích – Hnutí Duha, Calla, ‚Jihočeské matky‘, ‚Centrum energie‘ – obdržely dotace a peníze na projekt od hornorakouské vlády. Především jihočeské nevládní organizace úzce spolupracovaly se sesterskými organizacemi v Rakousku. ‚Jihočeské matky‘ byly spojeny se skupinou ‚Freistadské matky proti jadernému nebezpečí‘ v Horním Rakousku, ‚Centrum energie‘ s ‚Protiatomovou platformou‘ z téže spolkové země.

Mluvčí ‚Jihočeských matek‘ vysvětlila, jaké výhody a nevýhody viděla v této spolupráci. Pozitivní stránkou bylo, že se jejich skupina naučila, jak ovlivňovat politiky prostřednictvím občanských iniciativ a jak jsou politické akce možné i bez stranické příslušnosti. Mimo to se dozvěděli, jak žádat peníze na projekty a jak tyto dále realizovat.

Negativní stránkou bylo, že se právě tím skupina stala nevěrohodnou u veřejnosti (české, poznámka překladatele), protože byla financována z rakouských peněžních prostředků. To jistým způsobem rozpoltilo

Nachbarland zu intervenieren, das angesichts der nuklearen Gefahr passiv gewesen war. Sie fühlten sich unmittelbar bedroht, wollten etwas dagegen tun und gingen dabei mit missionarischem Eifer vor. Sie wollten den Tschechen zeigen, wie man eine Bürgerrechtsbewegung organisiert.

Die meisten der tschechischen NGO's, die an Antiatomkraft-Aktionen beteiligt waren – Hnutí Duha, Calla, ‚Die Südböhmischen Mütter‘, das ‚Centrum Energie‘ – erhielten Subventionen und Projektgelder von der oberösterreichischen Landesregierung. Vor allem die südböhmischen NGOs arbeiteten eng mit Schwesterorganisationen in Österreich zusammen. ‚Die Südböhmischen Mütter‘ standen in Verbindung mit der Gruppe ‚Freistädter Mütter gegen Atomgefahren‘ in Oberösterreich, das ‚Centrum Energie‘ mit der ‚Anti-Atom-Plattform‘ aus demselben Bundesland.

Die Sprecherin der ‚Südböhmischen Mütter‘ erklärte, welche Vor- und Nachteile sie in dieser Zusammenarbeit sah.

Auf der positiven Seite lernte ihre Gruppe, wie man Politiker durch Bürgerinitiativen beeinflusst, und wie politische Aktionen auch ohne Parteizugehörigkeit möglich sind. Sie erfuhren zudem, wie man um Gelder für Projekte ansucht und wie man diese dann durchführt.

Auf der negativen Seite wurde die Gruppe gerade dadurch in der (tschechischen, Anm.d.Ü.) Öffentlichkeit ungläubwürdig, weil sie von österreichischen Geldquellen finanziert wurde. Es machte ihre Position in gewisser Weise zwiespältig, sogar in den Kreisen Gleichgesinnter. Sie

jejich pozici, dokonce i v kruzích stejně smýšlejících. Museli bojovat proti image, že se placeně zasazují za zájmy rakouského průmyslu.

V podstatě byly tyto dva aspekty vzájemně propojeny. Když se aktivisté ‚Jihočeských matek‘ naučili, jak žádat o peníze, stali se nezávislími na členech, kteří s touto iniciativou začali.

Z jejich občanské iniciativy se stala nevládní organizace, která měla v očích Čechů docela dost peněz. Protože se nepovažovalo za nutné poskytovat oficiální členství, nemusely její spolubojovnice přispívat žádným finančním obnosem. Tyto ale cítily nelibost z toho, že organizace neměla žádný zájem přijímat malé příspěvky, které si ženy mohly dovolit.

Zároveň skupina ‚Jihočeské matky‘ zdůrazňovala, že si dává velkou námahu, aby přesvědčila média o svých vlastních cílech a stanoviscích nezávislých na rakouském vlivu.

Přeshraniční zájmy Rakouska – kontroverzní obraz, který skupina u veřejnosti vyvolala, se dostal do zorného pole, když vyvstala napětí kvůli hraničním blokádám, a také během referenda, které mělo zabránit vstupu Česka do EU. Během této doby dostávala skupina hrubé, částečně i vulgární anonymní dopisy a telefonáty.

mussten gegen das Image kämpfen, sich gegen Bezahlung für die Interessen der österreichischen Industrie einzusetzen.

Im Grunde waren diese beiden Aspekte miteinander verbunden. Als die Aktivisten der ‚Südböhmischen Mütter‘ lernten, wie man um Gelder ansucht, wurden sie unabhängig von den Mitgliedern, die die Initiative begonnen hatten.

Aus ihrer Bürgerinitiative wurde eine NGO, die in den Augen der Tschechen ziemlich viel Geld besaß. Weil sie es nicht für nötig hielten, eine offizielle Mitgliedschaft bereitzustellen, mussten ihre Mitstreiterinnen auch keinen finanziellen Beitrag leisten. Diese aber empfanden Unmut darüber, dass die Organisation kein Interesse daran hatte, die kleinen Beiträge, die sich die Frauen leisten konnten, entgegenzunehmen.

Gleichzeitig betonte die Gruppe ‚Südböhmische Mütter‘, dass sie sich große Mühe gebe, die Medien von ihren eigenen Zielen und Standpunkten zu überzeugen, unabhängig von österreichischer Einflussnahme.

Österreichs grenzüberschreitenden Interessen – ein kontroverses Bild, das die Gruppe in der Öffentlichkeit hervorrief, rückte ins Blickfeld, als es Spannungen wegen der Grenzblockaden gab, und auch während des Referendums, das den Beitritt Tschechiens zur EU verhindern wollte. Während dieser Zeit erhielt die Gruppe grobe, teilweise auch vulgäre anonyme Briefe und Anrufe.

Bylo také obtížné pracovat s rakouskými skupinami na stejné úrovni, protože „Rakušané měli peníze, ale my jsme měli jen málo. Přesto jsme se snažili postavit se na stejnou úroveň. Není ale vždy snadné v tom setrvat a vlastně jsou i docela rozumné. Čas od času se dostane pocit, že se zde jedná mocenskou hru“. (Mluvčí ‚Jihočeských matek‘, 9. března 2004).

Adam Fagin (2001:5) analyzoval vztah mezi českými a mezinárodně organizovanými skupinami za životní prostředí. Poukazuje na rozpor, že závislost na zahraničních dárcích podnítila české organizace za životní prostředí k tomu, aby spíše působily ve svém okruhu, místo aby se orientovaly globálně. Finanční podpora a vliv ze Západu vedly k větší profesionalitě spolupracovníků, technologii a šíření informací, zlepšení strategií u projektů na získávání financí a při řešení konfliktů. Ale to všechno nepřimělo Čechy k tomu, aby své akce viděli v globální souvislosti.

„K získání podpory zahraničních agentur a veřejnosti musely radikální strategie ustoupit ve prospěch konvenčního a pragmatického obrazu“. (Fagin 2001-5).

Ve spolupráci protiatomových skupin obou zemí se však tento poměr obrátil: české skupiny ochrany životního prostředí bojovaly o to, aby

Es war auch schwierig, mit österreichischen Gruppen auf Augenhöhe zu arbeiten, denn „die Österreicher hatten das Geld, wir hatten aber nur wenig. Wir gaben uns trotzdem Mühe, gleichgestellt zu sein. Es war nicht immer einfach, darauf zu bestehen und eigentlich haben sie ja auch vernünftige Argumente. Hin- und wieder bekommt man halt das Gefühl, dass es sich hier um ein Machtspiel handelt“. (Sprecherin ‚Südböhmische Mütter‘, 9. März 2004).

Adam Fagin (2001:5) hat Verbindungen zwischen den tschechischen und den international organisierten Umweltgruppen analysiert. Er weist auf den Widerspruch hin, dass die Abhängigkeit von ausländischen Spendern die tschechischen Umweltorganisationen dazu veranlasst hat, eher um sich selbst zu kreisen, anstatt sich global zu orientieren. Finanzielle Unterstützung und Einflussnahme aus dem Westen führte zu mehr Professionalität der Mitarbeiter, zu mehr Technologie und Verbreitung von Informationen, verbesserten Strategien bei Fundraising-Projekten und bei der Lösung von Konflikten. Aber das alles brachte die Tschechen nicht dazu, ihre Aktionen in einem globalen Zusammenhang zu sehen.

„Um die Unterstützung ausländischer Agenturen und der Öffentlichkeit zu gewinnen, mussten radikale Strategien zugunsten eines konventionellen und pragmatischen Erscheinungsbildes weichen“. (Fagin 2001-5).

In Zusammenarbeit der Anti-Atomkraftgruppen beider Länder wurde dieses Verhältnis jedoch umgekehrt: tschechische Umweltgruppen kämpften

odolávaly tlaku ze strany rakouských kolegů, kteří od nich očekávali více radikálnější angažovanosti. Největší překážka, která stála v cestě nezávislosti těchto skupin, však spočívala v tom, že zahraniční finanční podpora vedla k zanedbání budování vlastní silné členské základny.

Aktivní a pasivní členové by byli mohli společně vytvořit takové formy akcí, které by byly našly ohlas v české veřejnosti.

Z tohoto důvodu „je výsledkem jednoho desetiletí západní podpory malá skupina profesionálů na hlavní pracovní úvazek, kteří ale mají na základně jen minimální podporu“. (Jehlička, Sarre a Podoba 2002:19).

Přesto se malá skupina českých odpůrců jaderné energie zlobila kvůli tomu, že Rakušané organizovali kampaně v jejich zemi, aniž by to s nimi předem projednali. Bývalý mluvčí Hnutí Duha se k tomu vyjadřuje následovně:

„Z mého pohledu spolupráce neběží dobře. Problém spočívá v tom, že přístup rakouských nevládních organizací byl od začátku arogantní.

Byly přesvědčeny, že jejich zkušenosti a metody byly nejlepší a že české nevládní organizace jsou neschopné.

darum, dem Druck von Seiten österreichischer Kollegen standzuhalten, die von ihnen mehr radikales Engagement erwarteten. Das größte Hindernis, das einer Unabhängigkeit dieser Gruppen im Weg stand, lag jedoch darin, dass die ausländische Finanzunterstützung zur Vernachlässigung des Aufbaus einer eigenen starken Mitgliederbasis führte.

Aktive und passive Mitglieder hätten gemeinsam jene Aktionsformen schaffen können, die in der tschechischen Öffentlichkeit Anklang gefunden hätten.

Daher „ist das Resultat eines Jahrzehnts westlicher Förderung eine kleine Gruppe hauptberuflicher Profis, die aber nur eine minimale Unterstützung an der Basis haben“. (Jehlička, Sarre und Podoba 2002:19).

Dennoch ärgerte sich die kleine Gruppe tschechischer Atomkraftgegner darüber, dass Österreicher Kampagnen in ihrem Land organisiert hatten, ohne sich vorher mit ihnen abzusprechen. Der ehemalige Sprecher von Hnutí Duha äußert sich dazu wie folgt:

„Aus meiner Sicht läuft die Zusammenarbeit nicht gut ... Das Problem liegt darin, dass der Ansatz der österreichischen NGO's von vornherein arrogant war.

Sie waren überzeugt, dass ihre Erfahrungen und Methoden die besten wären, und dass tschechische NGOs unfähig seien...

Chtěly u nás z velké části organizovat kampaně, blokády a demonstrace na vlastní pěst. My jsme ale dospěli k závěru, že je lepší, aby protesty organizovaly naše nevládní organizace.

Rakušané se měli omezit na to, aby měli vliv na proces politického rozhodování.

Bylo totiž jednoduše absurdní, že se zde u nás rakouské nevládní organizace pokoušely samy něco realizovat. To mělo žádné nebo dokonce negativní účinky“.

(Rozhovor s Hnutím Duha, 11. března 2004)

Sice akceptoval, že jaderná energie je evropský problém kvůli nákladům, rizikům a sociálním dopadům, nicméně se domníval, že by občanské hnutí v Česku mělo být plánováno a kontrolováno odtud.

Napětí mezi jeho krajany a zahraničními aktivisty za životní prostředí se stala ještě zřetelnější během mezinárodních blokád na staveništi Temelína v roce 1997.

Jeden holandský člen českého týmu Greenpeace k tomu poznamenal:

Shodli jsme se na tom, že by 600 - 800 lidí vytvořilo zájmové skupiny pokaždé s 15 účastníky, přičemž by si každá skupina zvolila reprezentanta, který by se každý den

Sie wollten bei uns Kampagnen, Blockaden, Spontanaktionen und Demos größtenteils auf eigene Faust organisieren. Wir waren aber zu dem Schluss gekommen, dass es besser sei, unsere NGOs würden die Proteste organisieren.

Die Österreicher sollten sich darauf beschränken, Einfluss auf den politischen Entscheidungsprozess zu nehmen.

Es war nämlich einfach absurd, dass die österreichischen NGO's hier bei uns versuchten, selber etwas auf die Beine zu stellen. Das hatte keine oder sogar negative Auswirkungen“.
(Interview mit Hnutí Duha, 11. März 2004).

Er akzeptierte zwar, dass Atomkraft ein europäisches Problem wegen der Kosten, Risiken und den sozialen Auswirkungen sei. Allerdings fand er, dass die Bürgerbewegung in Tschechien von dort aus geplant und kontrolliert werden sollte.

Die Spannungen zwischen seinen Landsleuten und ausländischen Umweltaktivisten wurde noch deutlicher während der internationalen Blockaden 1997 an der Baustelle von Temelín.

Ein holländisches Mitglied des tschechischen Greenpeace-Teams bemerkt dazu:

Wir hatten uns darauf geeinigt, dass die 600-800 Leute Interessengruppen mit jeweils 15 Teilnehmern bilden würden, wobei jede Gruppe einen Repräsentanten wählen sollte, der täglich an den Treffen über strategische

zúčastňoval jednání o strategických rozhodnutích. Výbor pověřený koordinací by se potom postaral o jednotlivosti. Patočka (z Hnutí Duha) to ale viděl přesně naopak: chtěl, aby koordináční výbor převzal strategická rozhodnutí, která by pak měly realizovat malé skupiny. To vedlo k poměrným napětím na začátku blokad.

Patočka se nakonec prosadil. (Greenpeace, rozhovor z 2. listopadu 2003)

Někteří z mezinárodních aktivistů kritizovali Patočkovu chování; domnívali se, že je autoritářský. Ale členové Hnutí Duha ospravedlňovali jeho chování a zdůrazňovali, že jen Češi mohou rozumět mentalitě své země, zatímco cizinci by nevyhnutelně dělali špatná rozhodnutí.

A tak bylo zcela přirozené, že čeští aktivisté vedli manifestace způsobem, jakému jejich krajané rozuměli.

Přesto se česká média k blokadám stavěla s malou sympatií.

Hlavně byly ukázovány obrazy černě oděných anarchistů. Demonstranti byli zobrazováni jako šílení extremisté, kteří se přivazují řetězy u bran staveniště, aby blokovali přístup.

To se dělo v době, kdy se čtyři skupiny ochrany životního prostředí dostaly společně se

Entscheidungen teilzunehmen hätte. Das mit der Koordination beauftragte Komitee würde sich dann um die Einzelheiten kümmern. Patočka (von Hnutí Duha) sah es aber genau umgekehrt: er wollte, dass das Koordinationskomitee die strategischen Entscheidungen übernahm, die die Kleingruppen dann umsetzen sollten. Das führte zu ziemlichen Spannungen zu Beginn der Blockaden

Patočka setzte sich schließlich durch. (Greenpeace, Interview vom 2. November 2003)

Einige der internationalen Aktivisten kritisierten Patočkas Verhalten; sie fanden, er sei autoritär. Aber die Mitglieder von Hnutí Duha rechtfertigten sein Verhalten und betonten, dass nur Tschechen die Mentalität ihres Landes verstehen können, während Ausländer zwangsläufig falsche Entscheidungen treffen würden.

Und so war es ganz natürlich, dass tschechische Aktivisten die Kundgebungen leiteten, auf eine Art und Weise, wie sie ihre Landsleute verstanden.

Dennoch begegneten die tschechischen Medien den Blockaden mit wenig Sympathie.

Es wurden hauptsächlich Bilder von schwarzgekleideten Anarchisten gezeigt. Demonstranten stellte man dar als verrückte Extremisten, die sich an die Tore zur Baustelle ketten, um den Zugang zu blockieren.

Das geschah zu einer Zeit, als vier Umweltschutzgruppen zusammen mit Skinheads und Anarchisten auf eine ,Geheimdienstliste subversiver

skinheady a anarchisty na ‚Tajný seznam podvratných živlů‘. Skupiny ochrany životního prostředí bojovaly za to, aby se osvobodily od stigmatu takového extremistického radikalismu.

Další jednotlivosti vyvolaly nevoli ve veřejnosti. Více aktivistů mi řeklo, že Češi jsou proti, aby se děti braly na demonstrace, protože ony ještě nechápou, proti čemu protestují. Kromě toho jim tento postup připomíná povinné manifestace z doby socialismu (komunismu), v níž byla přítomnost dětí zneužívána pro účely propagandy.

V Rakousku a Německu je však obvyklé brát děti na nenásilné protiatomové demonstrace. Děti symbolizují budoucnost a nesobecký zájem zanechat jim bezpečné životní prostředí.

V každém případě byly petice proti atomové energii u Čechů upřednostňovanou formou politických akcí. Na manifestacích proti jaderné energii se v podstatě podíleli málo. Mluvčí ‚Jihočeských matek‘ vysvětlila, proč je tak obtížné přimět své spolubojující k účasti:

„Například velké demonstrace: Rakušané si vždycky mysleli, že můžeme přivést tisíce lidí na ulici, protože to při jejich demonstracích proti Zwentendorfu bylo také možné.

Pokusili jsme se jim vysvětlit, že nejsme společnost, která vyrostla s občanskými právy. Lidé zde nevědí, že jejich hlas něco znamená.

Elemente‘ gesetzt wurden. Umweltgruppen kämpften darum, sich von dem Stigma eines solchermaßen extremistischen Radikalismus zu befreien.

Weitere Einzelheiten erzeugten Unbehagen in der Öffentlichkeit. Mehrere Aktivisten sagten mir, dass Tschechen dagegen seien, Kinder auf Demonstrationen mitzunehmen, weil diese noch nicht verstehen würden, wogegen sie protestierten. Außerdem erinnert sie diese Vorgehensweise an die Pflichtkundgebungen aus sozialistischer (kommunistischer) Zeit, in der die Anwesenheit von Kindern zu Propagandazwecken missbraucht wurde.

In Österreich und Deutschland sei es jedoch üblich, Kinder auf gewaltlose Anti-Atomkraft-Demos mitzunehmen. Kinder symbolisierten die Zukunft und das selbstlose Interesse, ihnen eine sichere Umwelt zu hinterlassen.

Auf jeden Fall waren Petitionen gegen Atomkraft die bevorzugte Form politischer Aktionen bei den Tschechen. An Kundgebungen gegen nukleare Energie beteiligten sie sich im Allgemeinen wenig. Die Sprecherin der ‚Südböhmischen Mütter‘ erklärte, warum es so schwierig sei, ihre Mitstreiterinnen zur Teilnahme zu bewegen:

„Zum Beispiel große Demonstrationen: die Österreicher dachten immer, dass wir tausende von Leuten auf die Straße bringen könnten, weil das bei ihren Demos gegen Zwentendorf auch möglich war.

Wir versuchten Ihnen klarzumachen, dass wir keine Gesellschaft sind, die mit bürgerlichen Rechten aufgewachsen ist. Die Leute hier wissen nicht, dass ihre

Po 40 let se jim namlouvalo, že nemají co říci: „Tvůj hlas se nepočítá“. Nejdou jen tak na ulici. To je něco, co se teprve musí naučit. Na naši největší demonstraci jsme měli maximálně 500 účastníků; to byl obrovský úspěch“.

„Když se člověk ukáže veřejně na ulici, přináší do jisté míry oběť. V petici se jen podepíší pod mnohé jiné a nikdo ode mne nic nechce. Nemusím nikam jezdit, ani na půl hodiny. Jiné je to na demonstraci, kde se může stát, že se člověka novinář zeptá na jeho názor.

Že lidé něco udělají sami a postaví se veřejně, je docela vzácné“.

(Mluvčí ‚Jihočeských matek‘, 9. března 2004).

Mluvčí viděla podepisování petice jako pasivní formu odporu. Tato nikoho nezavazovala ukázat svou tvář nebo říci před televizní kamerou: „Tady to jsem já, jsem proti“.

Tím reagovala na kritiku Rakušanů, kteří kritizovali její české krajany, protože nechtěli vyjít na veřejnost a obhájit svůj osobní názor.

Tato kritika byla velmi ostrá, neboť 120.000 lidí, kteří se podepsali proti výstavbě elektrárny Temelín, se svými jmény a adresami stali rozpoznatelnými a osobně zodpovědnými.

Protože ‚se Češi sotva zúčastní na demonstracích, zaměřily se ‚Jihočeské matky‘

Stimme etwas bedeutet. 40 Jahre lang hat man ihnen eingetrichtert, dass sie nichts zu sagen haben: „Deine Stimme zählt nicht“. Sie gehen nicht so ohne weiteres auf die Straße. Das ist etwas, das sie erst noch lernen müssen. Auf unserer größten Demonstration hatten wir maximal 500 Teilnehmer; das war ein riesiger Erfolg“.

„Wenn man sich öffentlich auf der Straße zeigt, bringt man gewissermaßen ein Opfer. In einer Petition setze ich nur meine Unterschrift unter viele andere, und keiner will was von mir.

Ich muss nicht irgendwohin fahren, nicht mal für eine halbe Stunde. Anders ist das in einer Demonstration, wo es passieren kann, dass man von einem Journalisten um seine Meinung gefragt wird.

Dass Leute etwas selber machen und sich öffentlich hinstellen, ist ziemlich selten“.

(Sprecherin Südböhmischer Mütter, 9. März 2004).

Die Sprecherin sah das Unterschreiben einer Petition als passive Form des Widerstandes an. Diese verpflichte niemanden, sein Gesicht zu zeigen oder vor der Fernsehkamera zu sagen: „Hier, das bin ich, ich bin dagegen“.

Damit reagierte sie auf die Kritik der Österreicher, die ihre tschechischen Landsleute kritisierten, weil diese sich nicht outen und ihre persönliche Meinung verteidigen wollten.

Diese Kritik war recht scharf, denn die 120.000 Leute, die gegen den Bau von Temelín unterschrieben hatten, machten sich durch ihre Namen und Adressen erkennbar und damit persönlich verantwortlich.

Weil ‚Tschechen kaum an Demonstrationen teilnehmen, verlegten

na organizování malých happeningů. Tím chtěly pro sebe získat pozornost médií a vtipným způsobem veřejnost.

Na severní hranici byly hraniční blokády, které byly organizovány rakouskými místními obyvateli a rakouskými organizacemi za životní prostředí, jakož i politiky všech směrů.

Ty byly českými protiatomovými aktivisty a obyvateli regionu kolem Temelína přijímány podstatně diferencovaněji, než to nechala většina českých mediálních zpráv vytušit.

Zatímco „Jihočeské matky“ upustily od aktivní kritiky blokad, a proto to v českém tisku extrémně špatně odnesly, Hnutí Duha a Greenpeace otevřeně řekly, že blokády byly chybou a jen podnítily nepřátelství v obou zemích a málo přispěly k vyjasnění situace.

Tehdejší mluvčí hnutí Hnutí Duha ovšem připustil, že spontánní reakce lidí na česko-rakouské hranici je v jistém ohledu pochopitelná, byla ale velmi rychle využita politiky jako nástroj pro vlastní účely.

„Je pochopitelné, že nevládní organizace a znepokojení občané chtěli vyjádřit své zklamání: „Zatímco Česká republika staví Temelín, neptá se Rakušanů na jejich názor a

sich die südböhmischen Mütter darauf, kleine Happenings zu veranstalten. Damit wollten sie die Aufmerksamkeit der Medien gewinnen und die Öffentlichkeit auf witzige Weise für sich gewinnen.

Es hatte Grenzblockaden an der nördlichen Grenze gegeben, die von österreichischen Einheimischen organisiert und von österreichischen Umweltorganisationen sowie Politikern aller Richtungen unterstützt wurden.

Diese waren von tschechischen Antiatom-Aktivisten und Bewohnern der Region rund um Temelín weitaus differenzierter aufgenommen worden, als es die meisten tschechischen Medienberichte erahnen ließen.

Während es die Südböhmischen Mütter unterließen, die Blockaden aktiv zu kritisieren und deshalb in der tschechischen Presse extrem schlecht weg kamen, sagten Hnutí Duha und Greenpeace offen, die Blockaden wären ein Fehler gewesen und hätten nur die Feindseligkeiten in beiden Ländern geschürt und wenig zur Klärung der Situation beigetragen.

Der ehemalige Sprecher der Bewegung Hnutí Duha gestand allerdings zu, dass die spontane Reaktion der Leute an der tschechisch-österreichischen Grenze in gewisser Hinsicht verständlich sei, sehr rasch aber von Politikern für eigene Zwecke instrumentalisiert worden sei.

„Es ist begreiflich, dass die NGOs und besorgte Bürger ihrer Enttäuschung Ausdruck verleihen wollten: „Während die tschechische Republik Temelín baut, fragt sie die Österreicher nicht nach ihrer Meinung und zieht diese auch nicht

také je nebere na zřetel”.

To rozhněvalo a frustrovalo lidi a probudilo v Rakousku k životu způsob přímé akce, která organizovala blokády na hranicích.

Ale trvalo jen několik dní, než záležitost převzali politici. Možná, že jste viděli, že kampaň podporoval Jörg Haider. Bylo to tvrdé pro Čechy. Jejich odpověď byla:

„Všichni Rakušané jsou hloupí a my jim nechceme naslouchat, protože Temelín patří nám.

Toto téma nebudeme s nikým diskutovat. Nemůžeme Rakušanům dovolit, aby se vměšovali, neboť jsou hysteričtí a nic nechápu.

Bylo to jako kolo, které se začalo stále rychleji otáčet“.

(Rozhovor s Hnutím Duha, 11. března 2004).

Obyvatelé, kteří žili v okolí elektrárny Temelín, ale viděli, že blokáda byla vyjádřením toho, co také cítili: zoufalství, protože se nikdo nestaral o jejich záležitosti. Jediná námitka, kterou vznesl jeden usedlík: Rakušané by byli ještě účinnější, kdyby blokovali vstup do kantýny českého parlamentu, neboť tam seděli politici, kteří z čistého oportunismu porušili svůj původní slib, že elektrárnu nenechají postavit.

in Betracht“.

Das ärgerte und frustrierte die Leute und rief in Österreich eine Art Direktaktion ins Leben, die an der Grenze Blockaden organisierte.

Aber es dauerte nur einige Tage, bis Politiker die Sache übernahmen. Vielleicht habe Sie gesehen, dass Jörg Haider die Kampagne unterstützte. Das war hart für die Tschechen. Ihre Reaktion war:

„Alle Österreicher sind dumm und wir wollen nicht auf sie hören, denn Temelin gehört uns.

Wir werden dieses Thema mit niemandem diskutieren. Wir können den Österreichern nicht erlauben, sich einzumischen, denn die sind hysterisch und verstehen nichts“.

Es war wie ein Rad, das begonnen hat, sich immer schneller zu drehen.“

(Interview mit Hnutí Duha, 11. März 2004).

Einwohner, die in der Umgebung des Kraftwerkes von Temelin wohnten, sahen jedoch, dass die Blockade ein Ausdruck dessen war, was sie auch fühlten: Verzweiflung, weil keiner sich um ihre Belange gekümmert hatte. Der einzige Einwand, den ein Anrainer machte: die Österreicher wären noch effizienter gewesen, hätten sie den Eingang zur Kantine des tschechischen Parlaments blockiert, denn dort saßen Politiker, die aus reinem Opportunismus ihr ursprüngliches Versprechen, das Kraftwerk nicht bauen zu lassen,

Před rokem 1989 se vidělo přijetí svobodné demokracie jako všelék na životní prostředí. Ale teď obyvatelé upozorovali, že ani tato nová demokracie, ani rozšíření Evropy nebyly schopny vytvořit demokratické struktury.

Potom by totiž byly měly obavy občanů větší váhu vůči silným ekonomickým zájmům na úkor životního prostředí.

Shrnutí:

Rakušané ospravedlňovali své protijaderné protesty v České republice tím, že chtějí prosadit její všeobecné lidské právo na tělesnou nedotknutelnost. Vzhledem k tomu, že žili na hranici, cítili se ohroženi výstavbou elektrárny přímo ve své blízkosti; elektrárny, která leží tak blízko, aby ohrozila jejich život v případě jaderné havárie.

Avšak to byly jen první pokusy, jak dojít vyslyšení poté, co se otevřely hranice východního bloku a Česká republika se stala demokracií.

Mezitím považovala většina češtých aktivistů přítomnost Rakušanů ve své zemi za zásah do své národní suverenity. Byli toho názoru, že Rakušané a Češi mají protestovat na své vlastní půdě a že obě strany mají vyjádřovat protesty svým vlastním způsobem.

V této kapitole byly analyzovány zvláštnosti,

gebrochen hatten.

Vor dem Jahr 1989 hatte man die Annahme einer freiheitlichen Demokratie als Allheilmittel für die Umwelt gesehen. Jetzt aber merkten die Einwohner, dass weder diese neue Demokratie noch die Vergrößerung Europas in der Lage gewesen waren, demokratische Strukturen zu schaffen.

Dann nämlich hätten die Befürchtungen der Bürger mehr Gewicht gehabt, entgegen starker ökonomischer Interessen auf Kosten der Umwelt.

Zusammenfassung:

Österreicher haben ihre anti-nuklearen Proteste in der Tschechischen Republik damit gerechtfertigt, dass sie ihr universelles Menschenrecht auf körperliche Unversehrtheit durchsetzen wollen. Weil sie an der Grenze wohnten, fühlten sie sich durch den Bau eines Kraftwerkes direkt in ihrer Nähe bedroht; eines Kraftwerkes, das nahe genug liegend, um ihr Leben im Falle eines nuklearen Unfalls zu gefährden.

Und dennoch waren dies nur die ersten Versuche, sich Gehör zu verschaffen, nachdem die Grenzen des Ostblocks sich öffneten und die Tschechische Republik eine Demokratie wurde.

Währenddessen betrachteten die meisten tschechischen Aktivisten die Anwesenheit von Österreichern in ihrem Land als Übergriff auf ihre nationale Souveränität. Sie waren der Meinung, dass Österreicher und Tschechen auf ihrem eigenen Grund und Boden protestieren, und dass beide Seiten Proteste auf ihre eigene Weise ausdrücken sollen.

In diesem Kapitel wurden die

jak je vnímáno riziko jaderné havárie v různých zemích a jak je na to reagováno protesty. Přes všechny rozdíly se v České republice vytvořily formy protijaderného odporu, mezinárodní symboly (červený smajlík - slunce, symbol jaderného záření atd.), ale také pro Česko specifické formy akcí (petice a menší, často vtipné přímé akce). Konflikty, které museli čeští a rakouští aktivisté řešit, prohloubily pochopení jeden pro druhého. Vedly také k realističtějšímu uznání hodnot kultury a politiky toho druhého.

To znamená, že se mezilidské hranice staly propustnými, protože se konala přímá setkání a byla vyřešena napětí vzniklá konflikty. Duchovní hranice nejsou stanoveny pro celou věčnost, nýbrž se stále nově tvoří přeshraniční výměnou.

Hraniční blokády a přístup Česka k plnému členství v EU (přes hrozby veto ze strany Rakouska) vyvolaly v minulosti silné emoce. Od té doby se rakouští a čeští aktivisté vzájemně potkávají s větší opatrností a respektem. Ti Rakušané, kteří podporují protijaderné kampaně, přicházejí do České republiky jen zřídka. Ovšem jeden z nich se přestěhoval do sousední země, aby se tam zasazoval za alternativní energii.

Čeští aktivisté jsou si plně vědomi, že protijaderné kampaně, které se konají pouze ve vlastní zemi, nemají smysl. Mezinárodní banky

Besonderheiten analysiert, wie das Risiko eines nuklearen Unfalls in verschiedenen Ländern wahrgenommen und wie darauf mit Protesten reagiert wird. Trotz aller Unterschiede haben sich Formen eines anti-nuklearen Widerstandes in der Tschechischen Republik herausgebildet, internationale Symbole (rote Smiley-Sonne, Symbol für nukleare Strahlung usw.), aber auch die für Tschechien spezifischen Aktionsformen (Petitionen und kleinere, oftmals humorvolle Direktaktionen). Die Konflikte, die tschechische und österreichische Aktivisten zu lösen hatten, vertieften das Verständnis füreinander. Sie führten auch zu einer realistischeren Wertschätzung von Kultur und Politik des jeweils anderen.

Das bedeutet, dass zwischenmenschliche Grenzen durchlässiger wurden, weil direkte Begegnungen stattfanden und durch Konflikte entstandene Spannungen gelöst wurden. Grenzen im Geist sind nicht für alle Ewigkeiten festgelegt, sondern werden immer wieder durch grenzübergreifenden Austausch neu gebildet.

Die Grenzblockaden und der Zugang Tschechiens zur uneingeschränkten Mitgliedschaft in der EU (trotz Österreichs Vetodrohungen) haben in der Vergangenheit heftige Emotionen ausgelöst. Seitdem begegnen österreichische und tschechische Aktivisten einander mit mehr Vorsicht und Respekt. Diejenigen Österreicher, die anti-nukleare Kampagnen unterstützen, kommen nur noch selten in die Tschechische Republik. Allerdings ist einer von ihnen in das Nachbarland umgezogen, um sich dort für alternative Energien einzusetzen.

Tschechische Aktivisten sind sich im Klaren darüber, dass anti-nukleare Kampagnen, die nur im eigenen Land stattfinden, keinen Sinn machen.

financují Temelín, zahraniční společnosti vlastní část české elektrické sítě a evropské instituce se domlouvají, jaké evropské směrnice mají platit pro bezpečnost jaderné energie, pro konečné uskladnění, jakož i pro odpovědnost při případných nehodách. Je zřejmé, že protijaderné kampaně musí být koordinovány na úrovni celé EU.

Téměř všichni aktivisté již diskutovali o tom, co demokracie znamená a jak se vyvinula od vstupu do EU. Jedná se přitom například o informační politiku k tématu jaderné bezpečnosti. Rozsah sahá až k občanským iniciativám, které chtějí získat právo spolurozhodovat u megaprojektů v sousedství. Řeč přišla také na to, že rozhodovací proces na státní úrovni v Česku a Rakousku zůstává neprůhledný. Vstup České republiky do EU přidává této debatě nový rozměr. Evropané užívají sociální a hospodářská práva, která vyplývají z jejich státního občanství v EU, ale zůstávají vyloučeni z politického státního občanství uvnitř členských států (Aziz 2002-1).

Kdy bude konečně existovat politické evropské státní občanství, které dojde všeobecného uznání, zatímco se příslušný občan dosud vidí vystaven stále užším hospodářským regulačním opatřením? Kdy bude aktivní protest Čecha v Rakousku nebo Rakušana v Česku konečně legitimní, i když se formy aktivit mírně odchylují od nynějších národních tradic?

Internationale Banken finanzieren Temelín, ausländische Betriebe besitzen einen Teil des tschechischen Stromnetzes, und europäische Institutionen sprechen sich ab, welche europaweiten Richtlinien für die Sicherheit der Atomkraft, eine Endlagerung sowie die Verantwortung bei eventuellen Unfällen gelten sollen. Es ist offensichtlich, dass anti-nukleare Kampagnen auf EU-weiter Ebene koordiniert werden müssen.

Fast alle Aktivisten haben bereits darüber diskutiert, was Demokratie bedeutet und wie sie sich seit dem Beitritt zur EU entwickelt hat. Dabei geht es zum Beispiel um die Informationspolitik zum Thema der nuklearen Sicherheit. Die Spannweite reicht bis hin zu Bürgerinitiativen, die ein Mitspracherecht bei Mega-Projekten in der Nachbarschaft erwirken wollen. Es kam auch zur Sprache, dass der Entscheidungsprozess auf Staatsebene in Tschechien und Österreich undurchsichtig bleibt. Der EU-Beitritt der Tschechischen Republik fügt dieser Debatte eine neue Dimension hinzu. Die Europäer genießen soziale und wirtschaftliche Rechte, die sich aus ihrer EU-Staatsbürgerschaft ableiten, aber sie bleiben von einer politischen Staatsbürgerschaft innerhalb der Mitgliedstaaten ausgeschlossen (AZIZ 2002-1).

Wann wird es endlich eine politische europäische Staatsbürgerschaft geben, die allgemeine Anerkennung findet, während sich der betroffene Bürger immer engeren wirtschaftlichen Regulierungsmaßnahmen ausgesetzt sieht? Wann wird der aktive Protest eines Tschechen in Österreich oder eines Österreicherers in Tschechien endlich legitim sein, selbst wenn die Aktionsformen etwas von den jeweiligen

nationalen Traditionen abweichen?

Reference

Arsel, M. 2003. *Transnational Advocay Networks in the Mediterranean: The Case of Nuclear Energy in Turkey*. Environmental Studies Program, University of Chicago.

Aziz, M. 2002. *EU Citizenship: Spheres of Belonging and the Politics of Dispossession*. EUI Working Papers. San Domenico: European University Institute.

Beck, U. 1986. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt: Suhrkamp.

De Esteban, F. 2002. *The Future of Nuclear Energy in the European Union*. Background paper for a speech made to senior representatives of nuclear utilities in a European Strategic Exchange, Brussels, 23 May.

Dejanovic, S. and K. Liebhart. 1999. "Der Osten als Bedrohung". Zur

Referenzen

Arsel, M. 2003. *Transnational Advocay Networks in the Mediterranean: The Case of Nuclear Energy in Turkey*. Environmental Studies Program, University of Chicago.

Aziz, M. 2002. *EU Citizenship: Spheres of Belonging and the Politics of Dispossession*. EUI Working Papers. San Domenico: European University Institute.

Beck, U. 1986. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt: Suhrkamp.

De Esteban, F. 2002. *The Future of Nuclear Energy in the European Union*. Background paper for a speech made to senior representatives of nuclear utilities in a European Strategic Exchange, Brussels, 23 May.

Dejanovic, S. and K. Liebhart. 1999. "Der Osten als Bedrohung". Zur

medialen Berichterstattung über grenznahe Atomkraftwerke am Beispiel der Slowakei', *SWS-Rundschau* 3: 221–37. Retrieved from <http://www.demokratiezentrum.org/media/pdf/dejanovic.pdf>

Della Porta, D. and M. Diani. 2006. *Social Movements: An Introduction*. Oxford: John Wiley and Sons

Fagin, A. 2001. 'Globalisation and the Building of Civil Society in Central and Eastern Europe: Environmental Mobilisations as a Case Study', ECPR Conference, University of Kent, Canterbury, 6–8 September.

Greenberg, J. 2002. 'Framing and Temporality in Political Cartoons: A Critical Analysis of Visual News Discourse', *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 39(2): 181–98.

Holy, L. 1996. *The Little Czech and the Great Czech Nation: National*

medialen Berichterstattung über grenznahe Atomkraftwerke am Beispiel der Slowakei', *SWS-Rundschau* 3: 221–37. Retrieved from <http://www.demokratiezentrum.org/media/pdf/dejanovic.pdf>

Della Porta, D. and M. Diani. 2006. *Social Movements: An Introduction*. Oxford: John Wiley and Sons

Fagin, A. 2001. 'Globalisation and the Building of Civil Society in Central and Eastern Europe: Environmental Mobilisations as a Case Study', ECPR Conference, University of Kent, Canterbury, 6–8 September.

Greenberg, J. 2002. 'Framing and Temporality in Political Cartoons: A Critical Analysis of Visual News Discourse', *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 39(2): 181–98.

Holy, L. 1996. *The Little Czech and the Great Czech Nation: National*

*Identity and the Post-communist
Social Transformation.*
Cambridge: Cambridge University
Press.

*Identity and the Post-communist
Social Transformation.*
Cambridge: Cambridge University
Press.

Jehlicka, P., P. Sarre and J. Podoba.
2002. *Czech Environmental
Discourse after a Decade of
Western Influence:
Transformation beyond
Recognition or Continuity of Pre-
1989 Perspectives?* EUI Working
Papers. San Domenico: European
University Institute.

Jehlicka, P., P. Sarre and J. Podoba.
2002. *Czech Environmental
Discourse after a Decade of
Western Influence:
Transformation beyond
Recognition or Continuity of Pre-
1989 Perspectives?* EUI Working
Papers. San Domenico: European
University Institute.

Keck, M. E. and K. Sikkink. 1998.
*Activists Beyond Borders:
Advocacy Networks in
International Politics.* Ithaca:
Cornell University Press

Keck, M. E. and K. Sikkink. 1998.
*Activists Beyond Borders:
Advocacy Networks in
International Politics.* Ithaca:
Cornell University Press

Morris, R. 1993 'Visual Rhetoric in
Political cartoons: A structuralist
approach.' *Metaphor and
Symbolic Activity* 8,3: 195-210.

Morris, R. 1993 'Visual Rhetoric in
Political cartoons: A structuralist
approach.' *Metaphor and
Symbolic Activity* 8,3: 195-210.

Olesen, T. 2007. 'The Funny Side of
Globalization: Humour and
Humanity in Zapatista Framing',

Olesen, T. 2007. 'The Funny Side of
Globalization: Humour and
Humanity in Zapatista Framing',

International Review of Social History 52 (special issue): 21–34.

Romanienko, L.A. 2007. 'Antagonism, Absurdity, and the Avant-Garde: Dismantling Soviet Oppression through the Use of Theatrical Devices by Poland's "Orange" Solidarity Movement, *International Review of Social History* 52 (special issue): 133–51.

Van Houtum, H. 1999. 'Internationalisation and Mental Borders', *Tijdschrift for Economische en Sociale Geographie* 90(3): 329–35.

Vrzak, J. 1980-96 *Kronika Litoradlice*. handgeschriebens Manuskript

Notizen

1. Die sechswöchige Periode vom 17. November bis zum 29. Dezember 1989, bekannt als Samtene Revolution, führte zu einem unblutigen Ende des kommunistischen Regimes in der Tschechoslowakei.
2. Jiří Vrzak bewahrte die Dorfchronik

International Review of Social History 52 (special issue): 21–34.

Romanienko, L.A. 2007. 'Antagonism, Absurdity, and the Avant-Garde: Dismantling Soviet Oppression through the Use of Theatrical Devices by Poland's "Orange" Solidarity Movement, *International Review of Social History* 52 (special issue): 133–51.

Van Houtum, H. 1999. 'Internationalisation and Mental Borders', *Tijdschrift for Economische en Sociale Geographie* 90(3): 329–35.

Vrzak, J. 1980-96 *Kronika Litoradlice*. handgeschriebens Manuskript

Notizen

1. Die sechswöchige Periode vom 17. November bis zum 29. Dezember 1989, bekannt als Samtene Revolution, führte zu einem unblutigen Ende des kommunistischen Regimes in der Tschechoslowakei.
2. Jiří Vrzak bewahrte die Dorfchronik

von Litoradlice auf, die sein Vater schrieb und gewährte mir Einblick in alle Bände, die den Bau des Atomkraftwerks von 1980 bis 1996 betreffen.

3. Die Namen der Dorfbewohner wurden anonymisiert; die Namen von gewählten Vertretern und NGO-Sprechern nicht.

4. Das Interview wurde am 15. April 2004 von Karin Liebhart und Leila Hadj-Abdou geführt.

5. Das Interview wurde am 16. April 2004 von Karin Liebhart und Leila Hadj-Abdou geführt.

von Litoradlice auf, die sein Vater schrieb und gewährte mir Einblick in alle Bände, die den Bau des Atomkraftwerks von 1980 bis 1996 betreffen.

3. Die Namen der Dorfbewohner wurden anonymisiert; die Namen von gewählten Vertretern und NGO-Sprechern nicht.

4. Das Interview wurde am 15. April 2004 von Karin Liebhart und Leila Hadj-Abdou geführt.

5. Das Interview wurde am 16. April 2004 von Karin Liebhart und Leila Hadj-Abdou geführt.

Překlad:
Andrej Bažant, Marketa Strnadová,
Hana Jílková

Übersetzung:
Bernhard Riepl, Ina Conneally, Viktor
Weinstein